РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д.н. Стоил Мавродиев

на дисертационен труд на тема: „Сиблингова конфигурация и диференциални особености на юношата“

за присъждане на ОНС „доктор“ по Научна област 3. „Социални, стопански и правни науки“; Професионално направление 3.2 „Психология“, Научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“

автор: Любов Здравкова Ранова

научен ръководител: доц. д-р Биляна Йорданова

1. Процедура и предоставени материали

Представеният от Любов Здравкова Ранова комплект материали е в пълно съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му и вътрешните правила на Югозападния университет „Неофит Рилски“. Комплектът включва дисертационен труд, автореферат, публикации по темата на дисертацията, декларации и отчет за извършена проверка за академична оригиналност. Резултатите от антиплагиатската проверка показват 1% сходство с други научни трудове, което удостоверява високата степен на самостоятелност и оригиналност на представената разработка. Докторантката изпълнява минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Всички документи са подготвени коректно. Процедурата е законосъобразна.

2. Актуалност на темата и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд на Любов Ранова е посветен на актуален и значим проблем в съвременната педагогическа и възрастова психология – взаимовръзките между сиблинговата конфигурация и диференциалните особености на юношата, разглеждани в контекста на личностовото развитие, междуличностното функциониране и предпочитаните стилове за разрешаване на конфликти. В условията на променящата се семейна структура и нарастващия научен интерес към сиблинговите отношения, темата придобива особена релевантност. Авторката убедително показва, че сиблинговата конфигурация не следва да бъде редуцирана до формален структурен показател, а следва да се разглежда като многомерен контекст на индивидуалните различия.

Особено ценен е замисълът да се изследват индивидуалните различия при юноши не само чрез традиционни личностни характеристики, но и във връзка с конкретни модели на поведение в конфликтни ситуации. Това прави концепцията на дисертационния труд актуална, оригинална и с висока практическа приложимост в училищното консултиране, психологическата практика и работата с юноши и техните семейства.

Целта, задачите и хипотезите са формулирани ясно и логично. Основната хипотеза – че определени личностни характеристики са свързани със сиблинговата конфигурация и предпочитаните стилове за разрешаване на конфликти – е дисертабилна и има както научна, така и приложна стойност. Работните хипотези диференцират зависимостите по пол, възрастова дистанция и тип сиблингова конфигурация.

3. Познаване на проблема

Докторантката демонстрира добро и задълбочено познаване на теоретичните проблеми в областта на семейната система, сиблинговите отношения, психологическите особености на юношеската възраст и индивидуалните различия. Теоретичният обзор в първа глава е системен, критичен и синтезиращ. Сиблинговата конфигурация е разгледана като многомерна характеристика на семейната система, включваща броя на децата, възрастовата дистанция, половото съотношение и позицията на детето, а не е редуцирана единствено до реда на раждане.

Положително следва да бъде оценено включването на системната перспектива чрез позоваване на автори като M. Bowen, S. Minuchin и U. Bronfenbrenner, както и на изследванията на J. Dunn, W. Furman и G. H. Brody. Класическите постановки на A. Adler са поставени в диалог със съвременните концептуални разработки на F. J. Sulloway, J. Dunn и S. M. McHale. В анализа на юношеството са използвани постановки на E. H. Erikson, J. Piaget, L. Steinberg и J. W. Santrock, както и български автори. Библиографията обхваща 107 заглавия (39 на кирилица и 68 на латиница), което свидетелства за стремеж към включване както на национални, така и на международни изследвания.

Теоретичният обзор не остава самоцелно библиографско изложение, а изпълнява същинската си функция – да изведе концептуалната необходимост от провеждането на конкретно емпирично изследване.

4. Методика на изследването

Методологията е адекватна, добре обоснована и съответства на поставените цели и задачи. Използван е стандартизиран психодиагностичен инструментариум: Петфакторният модел на личността на R. R. McCrae и P. T. Costa и Thomas–Kilmann Conflict Mode Instrument в адаптираната версия на Р. Манчева. Комбинирането на двата инструмента позволява изследване на връзката между структурни личностови характеристики и конкретни поведенчески стратегии.

Особено висока оценка заслужава широкият спектър от използвани статистически процедури. Приложени са методи на описателната статистика, корелационен анализ на Pearson, еднофакторен и многомерен дисперсионен анализ (ANOVA и MANOVA) с показател за размер на ефекта (η^2), множествен линеен регресионен анализ и структурно уравнително моделиране (SEM). Наличието на процедури за проверка на нормалността, хомогенността на дисперсиите и мултиколинеарността свидетелства за методологична дисциплина.

Извадката от 348 юноши е предварително обоснована чрез статистически калкулатор въз основа на данни за броя на учениците в гимназиален етап. Тя осигурява разнообразие по пол, сиблингова конфигурация, ред на раждане и възрастова дистанция. Подборът е осъществен на доброволен принцип, като са спазени основните етични стандарти (информирано съгласие, анонимност, конфиденциалност). Ограниченията, свързани с напречния дизайн и използването на самооценъчни методики, са коректно отчетени.

5. Обща характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Любов Ранова има класическа и логично изградена структура и е разгърнат в общ обем от 220 страници. Той включва увод, три основни глави, заключение, научни приноси, публикации, библиография и четири приложения. Текстът съдържа 52

таблици, 10 фигури и 10 графики. Архитектониката на труда е добре балансирана – теоретичната част, методологията и емпиричното изследване са органично свързани и взаимно се допълват.

Уводът е написан прецизно и съдържателно. В него авторката убедително обосновава актуалността и значимостта на изследваната проблематика, като поставя акцент върху необходимостта от по-задълбочено изясняване на взаимовръзките между сиблинговата конфигурация и индивидуалните различия през юношеството. Мотивацията за изследването е свързана както с научния интерес, така и с дългогодишния професионален опит като педагогически съветник. Ясно са формулирани научният проблем, целта, задачите и хипотезите. Особено ценно е, че още в увода се очертава интегративният характер на подхода, който обединява системна, развиваща и диференциалнопсихологическа перспектива.

Първа глава е разработена като концептуално и методологично основание на последващото емпирично изследване. Тя демонстрира добро познаване на теоретичните постановки и емпиричните изследвания, свързани със семейната система, сиблинговите отношения и психологическите особености на юношеската възраст. Структурата на главата е логически издържана и следва ясна концептуална последователност – от разглеждането на семейството като първична среда на психично развитие, през спецификата на юношеската възраст, до конкретизиране на ролята на сиблинговата конфигурация. Съществено достойнство е системният характер на обзора и критичното отношение към детерминистичните интерпретации на реда на раждане. Главата завършва с ясно извеждане на изследователския дефицит, което осигурява логическия преход към емпиричната част.

Втора глава представлява същностната методологична рамка на проведеното емпирично изследване. Тя е структурирана последователно и съдържа всички необходими компоненти – обосновка и значимост, цел, задачи, хипотези, методически инструментариум, статистически методи, характеристика на извадката и етични аспекти. Особено положително впечатление прави структурирането на пет взаимно допълващи се изследователски задачи и ясното разграничаване на теоретична, емпирична и практико-приложна значимост. Хипотезите са формулирани конкретно и операционализират основните направления на изследването. Изборът на статистическа стратегия, включително приложението на SEM и показателите за размер на ефекта, демонстрира стремеж към многопластов анализ на сложните взаимовръзки.

Трета глава представлява същинското емпирично ядро на изследването и е посветена на систематичното представяне, статистическата проверка и интерпретацията на получените резултати. Главата впечатлява с ясна аналитична структура и последователно прилагане на предварително заявената статистическа стратегия. Корелационният анализ очертава диференцирани профили на психологическо функциониране, при които екстравертността, невротизмът и отвореността към опита се свързват с предпочитание към конкуриращи стратегии, докато отстъпчивостта и добросърдечността се асоциират с конструктивни модели. Особено значим е установеният положителен корелационен коефициент между добросърдечността и конструктивния стил ($r = .53$, $p < .001$).

Регресионните модели са статистически значими и позволяват да бъде очертан диференциран личностов профил на конфликтното поведение. Особено висока оценка заслужава включването на структурен модел, чрез който личностните характеристики са разгледани като медиаторно звено във връзката между реда на раждане и предпочитаните

стилове за разрешаване на конфликти. Анализите на половите различия, възрастовата дистанция (MANOVA: Wilks' $\Lambda = .69$, $\eta^2 = .18$) и броя на сиблингите (Wilks' $\Lambda = .67$, $\eta^2 = .19$) потвърждават формулираните хипотези и очертават специфични личностови профили. Авторката демонстрира методологична дисциплина при проверката на статистическите предпоставки и умее да интегрира резултатите в единна диференциалнопсихологическа перспектива.

Цялостната оценка на дисертационния труд е положителна. Той представлява завършено, логично изградено и оригинално научно изследване, в което теоретичният анализ, методологичната последователност и емпиричните резултати са органично свързани. Авторката демонстрира зряло научно мислене, добра теоретична подготовка и способност за самостоятелно планиране, реализиране и интерпретиране на комплексно психологическо изследване.

6. Приноси и значимост на труда за науката и практиката

От моя гледна точка научните приноси на дисертационния труд на Любов Ранова се отличават с теоретична обоснованост, емпирична аргументираност, методологична издържаност и практико-приложна значимост. Основните приноси, които приемам, са следните:

1. Разработен и емпирично валидиран е интегративен модел на взаимовръзките между сиблинговата конфигурация, личностните характеристики и стиловете за разрешаване на конфликти в юношеска възраст. Чрез структурно уравнително моделиране е показано, че личностните характеристики изпълняват медиаторна функция между семейната структура и конфликтното поведение.

2. Разширени са научните представи относно влиянието на сиблинговата конфигурация върху формирането на личностните характеристики. За първи път в рамките на комплексно многомерно изследване е установено, че определени личностни черти са по-характерни за конкретни сиблингови позиции и конфигурации.

3. Доказани са устойчиви зависимости между личностните характеристики и предпочитаните стилове за разрешаване на конфликти, като са очертани диференцирани личностови профили на конфликтното поведение.

4. Разработен е комплексен многомерен методологичен модел за изследване на сиблинговата структура, който включва едновременното разглеждане на реда на раждане, броя на сиблингите, възрастовата дистанция и половата конфигурация.

5. Създадени са научно обосновани предпоставки за разработване на диференцирани практико-приложни подходи в психологическата, педагогическата и консултативната работа с юноши и техните семейства.

Приносите имат както теоретична, така и практико-приложна значимост. Те обогатяват педагогическата и възрастовата психология, семейната психология и отварят нови възможности за оптимизиране на работата с юноши в образователна и консултативна среда. Положителна оценка заслужава и публикационната активност на докторантката, която е тематично пряко свързана с дисертационната проблематика.

7. Преценка на публикациите и личното участие на автора

Публикациите на докторантката са три на брой, тематично пряко свързани с дисертационната проблематика и отговарят на минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ в професионално направление 3.2. Психология. Същите отразяват основните резултати от дисертационното изследване и демонстрират последователност и научна ангажираност.

Докторантката е участвала лично и активно във всички етапи на изследването – от теоретичната концептуализация, през планирането и реализирането на емпиричното изследване, до статистическата обработка и интерпретацията на резултатите.

Не се установяват данни за плагиатство.

Автореферат

Авторефератът е съставен коректно и отразява пълно и точно съдържанието на дисертационния труд. Същият е добре структуриран и позволява ясно ориентиране в основните постановки, методика и резултати на изследването.

Критични бележки и препоръки

Полезно би било включването на допълнителни фактори като родителски стилове, семейна кохезия, емоционален климат и качество на сиблинговите отношения, които биха обогатили интегративния модел.

Посочената препоръка не намалява научната стойност и практическата значимост на дисертационния труд. Те следва да се разглежда като насока за бъдещи изследвания.

Заключение

Дисертационният труд на Любов Здравкова Ранова представлява оригинално, теоретично обосновано и емпирично подкрепено научно изследване с висока актуалност и практическа значимост за педагогическата и възрастовата психология. Той отговаря на изискванията за подобен научен труд и е реализиран на високо научно равнище.

Докторантката притежава много добра психологична подготовка, задълбочени теоретични знания и изследователски компетентности. Тя демонстрира способност за самостоятелно научно изследване и за интегриране на теоретични постановки с емпирични данни.

Давам положителна оценка на дисертационния труд и предлагам на почитаемото научно жури да гласува положително за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Любов Здравкова Ранова в професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“.

30.10.2026 г.

Рецензент:
доц. д.н. Стоил Мавродиев

REVIEW

by Assoc. Prof. D.Sc. Stoil Mavrodiev

on the doctoral dissertation entitled: "Sibling Configuration and Differential Characteristics of the Adolescent"

for the award of the educational and scientific degree "Doctor" in Scientific Area 3. "Social, Economic and Legal Sciences"; Professional Field 3.2 "Psychology", Scientific Specialty "Pedagogical and Developmental Psychology"

Author: Lyubov Zdravkova Ranova

Scientific Supervisor: Assoc. Prof. Bilyana Yordanova, Ph.D.

1. Procedure and Submitted Materials

The set of materials submitted by Lyubov Zdravkova Ranova is fully compliant with the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria (LDASRB), its Implementing Regulations, and the internal rules of South-West University "Neofit Rilski". The set includes the dissertation, the abstract, publications related to the dissertation topic, declarations, and a report on the academic originality check. The results of the anti-plagiarism check show 1% similarity with other scientific works, which confirms the high degree of independence and originality of the presented research. The doctoral candidate meets the minimum national requirements for the award of the educational and scientific degree "Doctor". All documents have been properly prepared. The procedure is lawful.

2. Relevance of the Topic and Appropriateness of the Goals and Objectives

The doctoral dissertation by Lyubov Ranova is devoted to a relevant and significant issue in contemporary pedagogical and developmental psychology – the relationships between sibling configuration and the differential characteristics of the adolescent, examined in the context of personality development, interpersonal functioning, and preferred conflict resolution styles. In the context of changing family structures and growing scientific interest in sibling relationships, the topic acquires particular relevance. The author convincingly demonstrates that sibling configuration should not be reduced to a formal structural indicator, but should be considered as a multidimensional context of individual differences.

Particularly valuable is the intention to examine individual differences in adolescents not only through traditional personality characteristics, but also in relation to specific models of behavior in conflict situations. This makes the conceptual framework of the dissertation relevant, original, and of high practical applicability in school counseling, psychological practice, and work with adolescents and their families.

The goal, objectives, and hypotheses are formulated clearly and logically. The main hypothesis – that certain personality characteristics are related to sibling configuration and preferred conflict resolution styles – is dissertation-worthy and possesses both scientific and applied value. The working hypotheses further differentiate these relationships according to gender, age distance, and type of sibling configuration.

3. Knowledge of the Problem

The doctoral candidate demonstrates good and in-depth knowledge of the theoretical issues in the fields of the family system, sibling relationships, the psychological characteristics of

adolescence, and individual differences. The theoretical review in the first chapter is systemic, critical, and synthesizing. Sibling configuration is examined as a multidimensional characteristic of the family system, including the number of children, age distance, gender ratio, and the child's position, rather than being reduced solely to birth order.

The inclusion of the systemic perspective through reference to authors such as M. Bowen, S. Minuchin, and U. Bronfenbrenner, as well as the research of J. Dunn, W. Furman, and G. H. Brody, should be positively evaluated. The classical propositions of A. Adler are placed in dialogue with contemporary conceptual developments by F. J. Sulloway, J. Dunn, and S. M. McHale. In the analysis of adolescence, the propositions of E. H. Erikson, J. Piaget, L. Steinberg, and J. W. Santrock, as well as Bulgarian authors, are used. The bibliography comprises 107 titles (39 in Cyrillic and 68 in Latin), which testifies to the effort to include both national and international research.

The theoretical review does not remain a mere bibliographical exposition, but fulfills its essential function – to derive the conceptual necessity for conducting a specific empirical study.

4. Research Methodology

The methodology is adequate, well-substantiated, and corresponds to the stated goals and objectives. A standardized psychodiagnostic toolkit was used: the Five-Factor Model of personality by R. R. McCrae and P. T. Costa and the Thomas–Kilmann Conflict Mode Instrument in the adapted version by R. Mancheva. The combination of the two instruments allows for the examination of the relationship between structural personality characteristics and specific behavioral strategies.

Particularly high praise is deserved by the wide range of statistical procedures employed. Methods of descriptive statistics, Pearson correlation analysis, one-way and multivariate analysis of variance (ANOVA and MANOVA) with effect size indicator (η^2), multiple linear regression analysis, and structural equation modeling (SEM) were applied. The presence of procedures for checking normality, homogeneity of variances, and multicollinearity testifies to methodological discipline.

The sample of 348 adolescents was preliminarily justified through a statistical calculator based on data on the number of students in the secondary education stage. It provides diversity in terms of gender, sibling configuration, birth order, and age distance. The selection was carried out on a voluntary basis, with the main ethical standards observed (informed consent, anonymity, confidentiality). The limitations related to the cross-sectional design and the use of self-report measures are correctly acknowledged.

5. General Characteristics and Evaluation of the Dissertation

The doctoral dissertation by Lyubov Ranova has a classical and logically constructed structure and spans a total of 220 pages. It includes an introduction, three main chapters, a conclusion, scientific contributions, publications, a bibliography, and four appendices. The text contains 52 tables, 10 figures, and 10 graphs. The architecture of the work is well balanced – the theoretical part, methodology, and empirical study are organically connected and mutually complementary.

The introduction is written precisely and substantively. In it, the author convincingly justifies the relevance and significance of the researched problem, emphasizing the need for a more in-depth clarification of the relationships between sibling configuration and individual differences during adolescence. The motivation for the study is related both to scientific interest and to long-term professional experience as a pedagogical counselor. The scientific problem, goal, objectives, and hypotheses are clearly formulated. It is particularly valuable that the integrative character of the approach, which unites systemic, developmental, and differential-psychological perspectives, is outlined already in the introduction.

Chapter One is developed as a conceptual and methodological foundation for the subsequent empirical study. It demonstrates good knowledge of the theoretical propositions and empirical research related to the family system, sibling relationships, and the psychological characteristics of adolescence. The structure of the chapter is logically sound and follows a clear conceptual sequence

– from the consideration of the family as the primary environment of mental development, through the specifics of adolescence, to the specification of the role of sibling configuration. A substantial merit is the systemic nature of the review and the critical attitude toward deterministic interpretations of birth order. The chapter concludes with a clear derivation of the research deficit, which ensures a logical transition to the empirical part.

Chapter Two represents the essential methodological framework of the conducted empirical study. It is structured sequentially and contains all necessary components – justification and significance, goal, objectives, hypotheses, methodological toolkit, statistical methods, sample characteristics, and ethical aspects. Particularly positive is the structuring of five mutually complementary research tasks and the clear distinction between theoretical, empirical, and practical-applied significance. The hypotheses are formulated specifically and operationalize the main directions of the study. The choice of statistical strategy, including the application of SEM and effect size indicators, demonstrates a striving for multi-layered analysis of complex relationships.

Chapter Three represents the actual empirical core of the study and is devoted to the systematic presentation, statistical verification, and interpretation of the obtained results. The chapter impresses with a clear analytical structure and consistent application of the previously stated statistical strategy. The correlation analysis outlines differentiated profiles of psychological functioning, in which extraversion, neuroticism, and openness to experience are associated with a preference for competing strategies, while agreeableness and conscientiousness are associated with constructive models. Particularly significant is the established positive correlation coefficient between agreeableness and the constructive style ($r = .53$, $p < .001$).

The regression models are statistically significant and allow for the outlining of a differentiated personality profile of conflict behavior. Particularly high praise is deserved by the inclusion of a structural model, through which personality characteristics are examined as a mediating link in the relationship between birth order and preferred conflict resolution styles. The analyses of gender differences, age distance (MANOVA: Wilks' $\Lambda = .69$, $\eta^2 = .18$), and number of siblings (Wilks' $\Lambda = .67$, $\eta^2 = .19$) confirm the formulated hypotheses and outline specific personality profiles. The author demonstrates methodological discipline in checking statistical assumptions and is able to integrate the results into a unified differential-psychological perspective.

The overall evaluation of the dissertation is positive. It represents a completed, logically constructed, and original scientific study in which theoretical analysis, methodological consistency, and empirical results are organically connected. The author demonstrates mature scientific thinking, good theoretical preparation, and the ability to independently plan, implement, and interpret a complex psychological study.

6. Contributions and Significance of the Work for Science and Practice

From my point of view, the scientific contributions of Lyubov Ranova's dissertation are distinguished by theoretical substantiation, empirical argumentation, methodological soundness, and practical-applied significance. The main contributions that I accept are the following:

1. An integrative model of the relationships between sibling configuration, personality characteristics, and conflict resolution styles in adolescence has been developed and empirically validated. Through structural equation modeling, it has been shown that personality characteristics perform a mediating function between family structure and conflict behavior.

2. Scientific understanding of the influence of sibling configuration on the formation of personality characteristics has been expanded. For the first time within a complex multidimensional study, it has been established that certain personality traits are more characteristic of specific sibling positions and configurations.

3. Stable relationships between personality characteristics and preferred conflict resolution styles have been demonstrated, and differentiated personality profiles of conflict behavior have been outlined.

4. A complex multidimensional methodological model for studying sibling structure has been developed, which includes the simultaneous consideration of birth order, number of siblings, age distance, and gender configuration.

5. Scientifically grounded prerequisites have been created for the development of differentiated practical-applied approaches in psychological, pedagogical, and counseling work with adolescents and their families.

The contributions have both theoretical and practical-applied significance. They enrich pedagogical and developmental psychology, family psychology, and open new possibilities for optimizing work with adolescents in educational and counseling settings. The doctoral candidate's publication activity, which is thematically directly related to the dissertation problem, also deserves positive evaluation.

7. Evaluation of Publications and the Author's Personal Participation

The doctoral candidate's publications are three in number, thematically directly related to the dissertation problem, and meet the minimum national requirements for the award of the educational and scientific degree "Doctor" in professional field 3.2. Psychology. They reflect the main results of the doctoral research and demonstrate consistency and scientific commitment.

The doctoral candidate has participated personally and actively in all stages of the study – from theoretical conceptualization, through the planning and implementation of the empirical study, to the statistical processing and interpretation of the results.

No data indicating plagiarism have been found.

Abstract

The abstract is correctly composed and fully and accurately reflects the content of the dissertation. It is well structured and allows clear orientation in the main propositions, methodology, and results of the study.

Critical Remarks and Recommendations

It would be useful to include additional factors such as parenting styles, family cohesion, emotional climate, and the quality of sibling relationships, which would enrich the integrative model.

The indicated recommendation does not diminish the scientific value and practical significance of the dissertation. It should be regarded as a guideline for future research.

Conclusion

The doctoral dissertation by Lyubov Zdravkova Ranova represents an original, theoretically substantiated, and empirically supported scientific study with high relevance and practical significance for pedagogical and developmental psychology. It meets the requirements for such a scientific work and has been realized at a high scientific level.

The doctoral candidate possesses very good psychological preparation, in-depth theoretical knowledge, and research competencies. She demonstrates the ability for independent scientific research and for integrating theoretical propositions with empirical data.

I give a positive evaluation of the dissertation and propose to the esteemed scientific jury to vote positively for the award of the educational and scientific degree "Doctor" to Lyubov Zdravkova Ranova in professional field 3.2. Psychology, doctoral program "Pedagogical and Developmental Psychology".

30.10.2026

Reviewer:
Assoc. Prof. D.Sc. Stoil Mavrodiev